УДК 802. 0-3

СТРУКТУРНО-СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Дибчинська Я.С., к.філол..н., доцент, Шавкун І.Г., к.філол.н. доцент

Запорізький державний університет

Стаття являє собою результати аналізу розвитку лексикографічної науки і практики в країнах функціонування англійської мови як національного варіанта. Проведене дослідження дозволяє структурувати вже створені лексикографічні довідники, систематизувати накопичений досвід, а також виявити лакуни в теоретичній і практичній лексикографії. Автори статті роблять висновок про існування цілісної системи світової англомовної лексикографії.

Ключові слова: словник, системно-структурний аналіз, лексикографична парадигма, мовна система.

Шавкун И.Г., Дыбчинская Я.С СТРУКТУРНО-СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ ЛЕКСИКОГРАФИИ / Запорожский государственный университет, Украина

Статья представляет собой результаты анализа развития лексикографической науки и практики в станах функционирования английского языка как национального варианта. Проведенное исследование позволяет структурировать уже созданные лексикографические справочники, систематизировать накопленный опыт, а также выявить лакуны в теоретической и практической лексикографии. Авторы статьи делают вывод о существовании целостной системы мировой англоязычной лексикографии.

Ключевые слова: словарь, системно-структурный анализ, лексикографическая парадигма, языковая система.

Shavkun I., Dybchinskaya Y. THE STRUCTURE AND SYSTEM APPROACH TO THE LEXICOGRAPHIC THEORY AND PRACTICE / Zaporozhye State University, Ukraine

The article represents the results of the analysis of the lexicographic theory and practice development in the countries where the English language functions as national. The conducted research allows to develop the structure of the already compiled dictionaries, to arrange the accumulated experience in the system, and to point out the lacunae in the lexicographic theory and practice. The conclusion about the existence of the system of the English language lexicography is made.

Key words: dictionary, system and structure analysis, lexicographic paradigm, language situation.

Ретроспективний погляд на лексикографію дозволяє виділити два періоди в її історії. Перший, що сягає глибини віків і простягається приблизно до кінця XVIII ст., можна назвати практичним, оскільки впродовж довгого часу складання словників носило емпіричний характер і було процесом нагромадження інформації та її певної організації. Із часом практичною лексикографією був накопичений значний досвід, а словникова продукція набула настільки складного характеру, що лексикографічну роботу вкрай обґрунтовано стали вважати мистецтвом [1]. Як не похвально звучить таке визначення, воно проте, відбиває й слабкі сторони лексикографії, зумовлені нерозробленістю її фундаментальної теорії.

Постійний еволюційний процес на сучасному етапі уже не забезпечує ефективності й адекватності створюваних лексикографічних довідників. Необхідно корінним чином змінити сам підхід до цієї проблеми. Найпліднішим із точки зору формування й розвитку нових ідей у лексикографічній практиці є трансформація лексикографії в окрему галузь. Така модифікація вимагає розробки концептуального апарату, вироблення власних методів дослідження, відмінних від тих, які використовуються в суміжних лінгвістичних галузях. Необхідність у загальній теорії лексикографії була усвідомлена в середині XX століття. Початок розробок подібного роду був покладений у працях таких лінгвістів, як Л.В. Щерба [2], Л. Згуста [3].

Одним з актуальних напрямків теоретичної лексикографії є вироблення методу аналізу й класифікації її об`єкта - словників. У плані класифікації вищим досягненням сучасної лінгвістики вважається запропонована Л.В. Щербою типологія словників. Методика аналізу лексикографії тільки формується і на сьогодні полягає в ретроспективі підготовки й видання окремих словників у соціально-історичному контексті певної епохи. Її подальший розвиток повинен, на нашу думку,

а) відповідати рівню розвитку сучасної лінгвістичної науки в цілому;
б) враховувати специфіку лексикографії;
в) сприяти вдосконаленню способів лексикографування.

Специфіка лексикографії вимагає формування нового методу лексикографічного дослідження і складання словників, бо звичайні методи, використовувані в лінгвістиці, можуть бути актуальними лише на окремих, в основному підготовчих, етапах лексикографічної роботи.

Розроблюваний нами метод базується на таких положеннях:

а) лексикографія є окремою галуззю мовознавства, що має свій об`єкт, мету й методи дослідження;
б) об`єкт лексикографування системний за своєю сутністю.

Обґрунтуванням подібного підходу служать такі аргументи. У сучасній науці загальновизнаним є уявлення про мову як про вторинну матеріальну систему; лексикографія, у цьому випадку, є семіотичною похідною від вторинної матеріальної системи, що зберігає всі властивості об`єкта відображення. Як вторинна семіотична система лексикографія не має належного існування, є формою відображення системи мови, яка, будучи вторинною матеріальною системою, являє собою «засіб передачі ідей від людини до людини», тобто засіб спілкування людей [4]. Семіотична інформація, таким чином, виступає організуючим моментом для вторинної матеріальної системи, тобто об`єкта опису, і впливає на характер відображальної системи, тобто лексикографії.

Цей вплив полягає в тому, що адекватність семіотичної інформації, що передається, може бути забезпечена лише за умови збереження певних формальних ознак. У разі, якщо вторинна матеріальна система є мовою, такою формальною ознакою є системно-структурна організація семіотичної інформації, яка передається. Таким чином, для адекватного опису мови лексикографічними засобами лексикографія повинна зберегти основні структурні особливості мовної системи, які є певним типом зв`язків між елементами системи при збереженні її цілісності.

Дана концепція верифікується на матеріалі англомовної філологічної лексикографії. Цікавим таке дослідження уявляється нам тому, що вивчається національно негомогенний характер англійської мови і розвиток національної англомовної лексикографії, що дає великі можливості для спостережень подібного роду.

Отже, першою ознакою будь-якої системи є її цілісність. Цілісність національно-негомогенної мови, в даному випадку англійської, знаходить своє відображення в інваріанті, що практично реалізується в національних варіантах. Цілісність лексичної системи англійської мови визначає цілісність лексикографії, іншими словами, внутрішня, тобто змістовна, цілісність лексикографії випливає безпосередньо з цілісності лексичної системи, тобто об`єкта опису. Це виявляється в тому, що реєстри слів ідеально повних загальних філологічних словників національних варіантів англійської мови повинні відображати вищезгадані властивості лексичної системи англійської мови, а саме, на 90 % складатись з початкових лексичних одиниць і обов`язково включати в себе всі одиниці основного словникового фонду.

Зовнішня, формальна, цілісність визначається внутрішньою цілісністю і виявляється в наявності спільних тенденцій і напрямків.

Як відомо, цілісність системи забезпечується також і наявністю особливих видів зв`язків між її елементами. Для мовної системи до числа таких видів зв`язків належать:

а) синтагматичні;
б) парадигматичні.

Аналізуючи лексикографію як систему, похідну від семіотичної системи, ми маємо можливість простежити ті ж типи структурних зв`язків між елементами цієї вторинної семіотичної системи.

У цілому, структурованість лексикографії дозволяє сформувати метод для вивчення лексикографії як теорії й практики складання словників. Найраціональнішим є, на наш погляд, двоступеневий аналіз системи лексикографії, який охоплює всі види структурних зв`язків всередині системи. Метою такого аналізу є подання цілісності лексикографії як системи.

Першим ступенем є вивчення системи в її синтагматичному аспекті. Синтагматичний план лексикографії відображає її стан у контексті синтагматики функціонування мови в певному регіоні, тобто мовній ситуації, й спілкується в лінійному співвіднесенні типів лексикографічних довідників, найактуальніших на певний період часу.

Такий підхід дозволяє враховувати не лише лінгвістичні, але й екстралінгвістичні, зокрема соціальні фактори, що відіграють важливу роль у формуванні соціального замовлення і, як наслідок, актуалізації певних напрямків у розвитку лексикографії.

Другим етапом структурного аналізу є дослідження парадигматичного аспекту лексикографії, що дозволяє об`єднати всі структурні елементи в лексикографічну парадигму. Структурною одиницею лексикографії, яка зберігає всі її властивості й характеристики і, в той же час, достатньо автономної, є тип словника, структурна складова лексикографічної парадигми.

Лексикографічна парадигма - це сукупність типів словників, які переважають на різних етапах розвитку лексикографії в певному регіоні і змінюють один одного. Двоступеневий поетапний аналіз виникнення й розвитку лексикографії в окремих регіонах функціонування мови як первинної дозволяє нам побудувати їх лексикографічні парадигми.

Типологічне структурування лексикографії й побудова лексикографічних парадигм дозволяє виділити ієрархічність як одну з характерних ознак лексикографії як системи. Найвищим рівнем у типологічній ієрархії структури лексикографії є загальний тлумачний словник на історичних принципах. Принципи побудови, характер і обсяг наявної інформації дозволяє зробити висновок про те, що лексикографічний довідник цього типу описує максимальний обсяг лексичних одиниць, використовуючи при цьому весь арсенал засобів, які існують у лексикографії і апробованих при укладанні інших типів словників.

Структура англомовної лексикографії має свої особливості, що визначаються національно-негомогенним характером об`єкта опису. Специфічність англомовної лексикографії виявляється в тому, що вона виникла в період, коли вже почалось розповсюдження англійської мови за межами Британських островів (першим серйозним лексикографічним виданням, що заявило своєю появою про початок англомовної лексикографії, був тлумачний словник Семюеля Джонсона-старшого, що вийшов у світ у 1755 році). Це призвело до того, що кодифікація англійської мови здійснювалась шляхом укладання словників на основі лексиконів територіальних варіантів. Таким чином, сучасна англомовна лексикографія існує у вигляді регіональних лексикографій Великобританії, США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Південної Африки. Національні лексикографії є стосовно всієї англомовної лексикографії її структурними складовими. Англомовна національна лексикографія окремого регіону функціонування англійської мови як первинної є, за своєю сутністю, відображенням двоякої природи національного варіанту. З одного боку, національна лексикографія є частиною світової англомовної лексикографії, з іншого боку, національна лексикографія - відносно автономна система, якій властива певна своєрідність тенденцій і напрямків.

Таким чином, для повноцінного аналізу існуючої лексикографічної практики й розробки теорії лексикографії необхідно розглянути такі загальнолінгвістичні проблеми:

а) лексикографування національного варіанту як одну з форм існування мови;
б) мовна ситуація, що складається в певному регіоні, як синтагматичний план функціонування мовної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Касарес Х. Введение в современную лексикографию: Пер. с исп.-М.: Изд-во иностр. лит., 1958. – 354 с.
2. Щерба Л.В. Избранное. - М.: Наука, 1953. - 324 с.
3. Zgusta L. Manual of Lexicography. - Praha, Academia, 1971.- 460 p.
4. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование.- М.:Наука, 1977.-344 с.